

Dokazovanie aktivít realizovaných zločineckými skupinami

JUDr. MÁRIA DURKOŠOVÁ

interná doktorandka

KATEDRA TRESTNÉHO PRÁVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA,
UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

V rámci rekodifikácie trestného práva realizovanej v roku 2005 došlo k sformovaniu úplne novej definície zločineckej skupiny. Právna úprava zavedená zákonom č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon¹, týkajúca sa predmetného pojmového vymedzenia, v podstate v nezmenenej podobe platí až dodnes. Podľa ustanovenia § 129 ods. 3 Trestného zákona je pod pojmom zločinecká skupina nevyhnutné rozumieť *štruktúrovanú skupinu najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.*

Z uvedeného znenia zákonného ustanovenia teda vyplýva, že pre účely preukázania obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 musia orgány činné v trestnom konaní prioritne, resp. nevyhnutne uniesť bremeno dôkazov vzťahujúcich sa ku všetkým kvalifikačným prvkom pojmu „zločinecká skupina“. Jedná sa o nasledovné postuláty určitej skupiny:

- štruktúrovanosť skupiny,
- existencia aspoň troch osôb,
- existencia počas určitého časového obdobia,
- koordinované konanie,
- konanie zamerané na cieľ, ktorým je spáchanie niektorého z trestných činov uvedených v § 129 ods. 3 Trestného zákona na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.

Ako z uvedenej definície jednoznačne² vyplýva, zákonodárca upustil od vymedzenia dovedy síce striktné, avšak neurčito, daných podmienok týkajúcich sa rozdelenia funkcií, delby činnosti v rámci zločineckej skupiny, či vnútorného organizačného usporiadania. Jedným z dôvodov snáh o „modernizáciu“ formálnych znakov predmetného inštitútu je aj modifikácia tradičných štruktúr zločineckých organizácií. Veľké rigidné hierarchické štruktúry zločineckých organizácií sa ukázali byť jednoduchším cieľom represie. Experti sa do značnej miery zhodujú na tom, že „podniky organizovaného zločinu“ prechádzajú na pružnejšie, viac decentralizované štruktúry. Menšie organizačné jednotky a siete postavené na vzájomnej spolupráci a dohodách sú totiž efektívnejšie, bezpečnejšie, sľubujú vyšší zisk a rýchlejšiu reorganizáciu aktivít v závislosti od konkrétnej potreby.

V danom, konkrétnom prípade sa však nemusí jednať o tak vysoké vývojové štádium organizácie akým je zločinecká skupina. Na postih takýchto konaní Trestný zákon v § 129 ods. 2 definuje skupinu s nižšou mierou kooperácie jej jednotlivých členov – organizovanú

¹ Špecifikovaný právny predpis je účinný od 1. januára 2006.

² V porovnaní s právnou úpravou platnou do účinnosti zákona č. 403/2004 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

skupinu. Organizovanou skupinou sa rozumie *spolčenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou deľbou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.*

Organizovaná skupina sa teda vyznačuje nasledovnými znakmi:

- jedná sa o spolčenie osôb,
- spolčiť sa musia najmenej tri osoby,
- účelom spolčenia musí byť spáchanie trestnej činnosti,
- vyznačuje sa deľbou úloh medzi jednotlivými členmi,
- činnosť skupiny sa vyznačuje plánovitosťou,
- činnosť skupiny má koordinovaný charakter.

Jednou zo zásadných rozdielností odlišujúcich skúmané pojmy je obdobie existencie skupiny. Kým organizovaná skupina môže byť vytvorená i na okamžité spáchanie trestnej činnosti, pri zločineckej skupine legálna definícia vyžaduje existenciu určitého časového obdobia. Čo však možno týmto termínom rozumieť žiaden právny predpis neurčuje. Podľa názorov niektorých právnych teoretikov je predovšetkým s ohľadom na povahu činnosti zločineckej skupiny nevyhnutné vyžadovať preukázanie jej trvania aspoň počas šiestich mesiacov. Podľa nášho názoru je však toto tvrdenie skôr teoretickou konštrukciou a splnenie kritéria existencie skupiny počas určitého časového obdobia bude hodnotené podľa okolností konkrétneho prípadu, kde by bolo možné pripustiť i relevanciu časovo kratšieho obdobia.

Ďalším rozhodným diferenciačným kritériom je zameranie činnosti tej-ktorej organizácie. Činnosť zločineckej skupiny musí byť zameraná na páchanie zákonom taxatívne vymedzených trestných činov, pri organizovanej skupine charakter trestnej činnosti nie je rozhodujúci, navyše na rozdiel od pojmovej špecifikácie zločineckej skupiny, pri vymedzení znakov organizovanej skupiny absentuje účel jej páchania.

Pre aplikačnú prax má zásadný právny význam výklad zákonných ustanovení podávaný Najvyšším súdom Slovenskej republiky. Tento sa vo svojich rozhodnutiach zaoberal i ustálením rozhodných kritérií pre určenie, kedy pri vymedzení charakteru skupiny prichádza do úvahy použitie ustanovenia § 89 ods. 2 Trestného zákona, resp. kedy možno pristúpiť k aplikácii definície obsiahnutej v odseku 3 (z pohľadu právnych následkov k aplikácii podstatne závažnejšej právnej definícii). Podľa názoru súdu³ je základným rozlišujúcim znakom medzi organizovanou a zločineckou skupinou štruktúrovanosť. Na objasnenie rozoberaného problému súd využil jazykový výklad pri aplikácii ktorého je potrebné pod pojmom štruktúrovanosť rozumieť členitosť, usporiadanosť a hierarchiu. Najvyšší súd ďalej konštatuje, že túto hierarchiu a usporiadanosť zločineckej skupiny je však nutné interpretovať vždy vo vzťahu k definícii organizovanej skupiny. Totiž, ak je pri definovaní organizovanej skupiny uvedené, že táto sa vyznačuje deľbou úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ich plánovaním a koordinovanosťou, nemožno potom pojem štruktúrovanosť zločineckej skupiny s touto definíciou obsahovo zamieňať. Pojem štruktúrovanosť v sebe zahŕňa mieru koordinácie a plánovitosti organizovanej skupiny, ale nevyhnutne aj vnútorné organizačné členenia zločineckej skupiny vo vertikálnej úrovni⁴ a to vo viacerých stupňoch.

³K tomu pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 Ndt 12/2007 z 22. 8. 2007; porovnaj tiež s rozhodnutiami Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Ndtš 1/2007 a sp. zn. 1 Ndtš 3/2007.

⁴Zatiaľ čo v organizovanej skupine ide o horizontálnu deľbu činnosti a ich koordináciu.

Obdobným spôsobom znak štruktúrovanosti skupiny vykladá Němec, podľa ktorého je zločinecká organizácia vždy hierarchicky členitá, vykazuje pevné, trvalé organizačné vzťahy medzi centrom a výkonnými článkami a sú pre ňu charakteristické i komplikované trestné činy. Ide o vzťahy nadriadenosti a podriadenosti. Je pre ňu charakteristická vysoká deľba práce, ale konkrétna personálna štruktúra samotnej organizácie ostáva pre jej jednotlivých členov z bezpečnostných dôvodov utajená, takže každý pozná len svoje najbližšie kontaktné články. Od členov sa vyžaduje bezvýhradné dodržiavanie interných pravidiel, t.j. absolútna lojalita, rešpekt voči vyššie postaveným členom a pod. Najvyšším princípom organizácie je dodržiavanie zákona mlčanlivosti („omerta“).⁵

V odbornej práci Zanolita a Žilinku týkajúcej sa problematiky zločineckej skupiny, autori tiež takmer totožne s Němcem uvádzajú, že „pod pojmom štruktúrovaná skupina treba chápať skupinu, ktorá má určitú vnútornú organizačnú štruktúru s rozdelením funkcií a deľbou činnosti. Nestačí pre ňu len rozdelenie úloh ako u organizovanej skupiny, ale predpokladá, že jednotliví členovia zločineckej skupiny majú vopred určené funkcie a okruhy vykonávaných činností. Táto vnútorná organizačná štruktúra je charakterizovaná vzťahmi nadriadenosti a podriadenosti (rozdelenie funkcií), relatívnou stabilitou a prísny dodržiavanie pravidiel, vrátane zásadného utajenia skupiny, jej štruktúry a jej akcií.“⁶

S ohľadom na uvedené je však otázne, či rozhodovacia prax, ale i odborné kruhy zamerané skôr na vedecké skúmanie problematiky samej, skutočne upúšťajú od rigidného chápania pojmu „zločinecká skupina“, podľa vzoru skupín typu mafiánskych syndikátov, talianskej Cosa nostra, či Ndranghetta, čínskych Triád alebo japonskej Yakuzy. V tejto súvislosti možno napríklad poukázať na definíciu „štruktúrovanej skupiny“ obsiahnutú v Dohovore OSN o nadnárodnom organizovanom zločine. Podľa článku 2 písm. c) tohto právneho predpisu sa ňou rozumie skupina, ktorá nebola náhodne vytvorená na bezprostredné spáchanie trestného činu a v ktorej nemusia byť formálne rozdelené úlohy jej členov, nevyžaduje sa trvanie členstva v nej alebo rozvinutá štruktúra.

Na druhej strane je však nutné dodať, že celkovo voľnejšie chápanie organizovaných zločineckých skupín a ich jednotlivých pojmových atribútov je však, ako následne odôvodníme, len možným avšak nie pravdivým prvým dojmom zanechaným v súvislosti s izolovaným naštudovaním predmetnej definície. Za predpokladu zhodnotenia obsahu Dohovoru ako celku možno zistiť, že tento už v úvodných ustanoveniach proklamuje základnú ideu svojho prijatia. Touto nosnou myšlienkou je spolupráca a boj so zločinom, ktorý má nielen znaky organizovanosti, ale dokonca až nadnárodný charakter.⁷ Nadväzujúc na právne úvahy Šanta⁸ možno súhlasiť s jeho tvrdením, že v aplikačnej praxi, odvolávajú sa na Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu, neobstojí izolované, menej formálne chápanie štruktúrovanosti skupiny, pretože obsahovo je jej pôsobnosť v zmysle

⁵Bližšie pozri Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy – Aktuální problémy vzniku, výskytu a působení zločineckých GANGU a MAFIÍ a boj proti nim. Praha: Eurounion, 2003, s. 104 a nasl.

⁶Zanolita, J., Žilinka, M.: K problematike zločineckej skupiny. In: Justičná revue, roč. 57, 2005, č. 8-9, s. 1063.

⁷Dôležitou podmienkou postupu podľa Dohovoru je, aby sa jednalo o trestný čin nadnárodnej povahy. Za takýto čin sa považuje úmyselné konanie, ktoré bolo spáchané vo viac ako jednom štáte, alebo spáchané v jednom štáte, avšak podstatná časť jeho prípravy, plánovania, riadenia alebo kontroly sa uskutočnila v inom štáte. Čin je nadnárodnej povahy tiež v prípade, ak bol spáchaný v jednom štáte, avšak so zapojením organizovanej zločineckej skupiny, ktorá sa zapája do trestnej činnosti vo viac ako v jednom štáte, alebo bol spáchaný v jednom štáte, avšak má podstatné vplyvy v inom štáte.

⁸Šanta, J.: Zločinecká skupina – medzinárodnoprávne súvislosti a praktické skúsenosti. In: Justičná revue, roč. 60, 2008, č. 8-9, s. 1162.

tohto Dohovoru vnímaná až nadnárodne. Práve z týchto dôvodov, v rôznych štátoch pôsobiaci skupina v rámci jej úspešného fungovania z hľadiska štruktúry, del'by úloh a trvania členstva rozhodne nebude pôsobiť na báze náhodilosti alebo organizačnej voľnosti.

Na základe analýzy historického vývoja legálnej definície zločineckej skupiny, ale predovšetkým jej súčasnej právnej úpravy, možno vysloviť záver, že konanie trestne zodpovedných páchatel'ov je možné posúdiť ako trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa ust. § 296 Trestného zákona iba za predpokladu, že sa na základe zistení orgánov činných v trestnom konaní jednoznačne preukážu nasledovné skutočnosti:

- ide o skupinu pozostávajúcu z viac ako dvoch osôb,
- skupina preukázateľne existovala počas určitého (konkrétne určiteľného) časového obdobia, teda nevznikla len „ad hoc“,
- preukázanie štruktúrovanosti skupiny s rozdelením funkcií a del'bou činnosti zastrešujúcich prvkom stabilnosti; čo sa týka vzťahov nadriadenosti a podriadenosti – vzhľadom na tendencie medzinárodného spoločenstva a Európskej únie sa skôr prikláňame k možnosti súdu zväziť opodstatnenosť obmedzovania výkladu predmetného pojmu vychádzajúceho z archaických pozostatkov striktnej formálnosti,
- skupina pri páchaní trestnej činnosti konala koordinovane,
- činnosť skupiny je zameraná na páchanie taxatívne vymedzených trestných činov,
- preukázanie účelu páchania tejto trestnej činnosti, ktorým je získanie priamej alebo nepriamej finančnej alebo inej výhody.

Pri „stopovaní“ aktivít zločineckých skupín tradičná schéma odhaľovania a stíhania trestnej činnosti zlyháva. Organizovaný zločin sa navonok prejavuje alebo môže prejavovať ako konkrétny trestný čin s konkrétnou skutkovou podstatou. Pri začatí vyšetrovania je teda potrebné využívať metodiku vyšetrovania pre daný druh trestného činu (napr. lúpež, vražda, podvod, sprenevera a pod.). Keď sa však v priebehu vyšetrovania zistí, že sa v danom prípade môže jednať o skutok, ktorý je len čiastkovým prejavom komplexnej činnosti zločineckej skupiny, je potrebné postupovať podľa čiastkových metodík vyšetrovania jednotlivých foriem organizovanej kriminality. Vypracovanie jednej metodiky je totiž vzhľadom na nehomogénosť prejavov organizovanej kriminality nemožné.

Od klasickým metód a prostriedkov odhaľovania a vyšetrovania trestných činov sa odhaľovanie a vyšetrovanie činnosti zločineckých skupín líši týmito zvláštnosťami:

- ich použitím sa významne a intenzívne zasahuje do ústavou zaručených práv a slobôd, vrátane ich ochrany v medzinárodných dokumentoch, predovšetkým v dokumentoch o ochrane ľudských práv a slobôd. Pri použití týchto inštitútov sa zasahuje najmä do práva na súkromie, ktoré je chránené podľa čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 17 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach; to je jeden zo základných dôvodov, prečo zásahy takéhoto druhu a intenzity sú dovoľované len na základe zákona, a nie na základe právnych aktov nižšej, podzákonnej právnej sily,
- ich použitie je utajované pred verejnosťou i subjektami, proti ktorým sú namierené, tzn. ostáva utajená ich vlastná aplikácia na konkrétny prípad (čo je v podstate samozrejmé, nakoľko by v opačnom prípade stratili svoj zmysel). Nie bezvýznamným je aj fakt, že ich zverejnením by v mnohých prípadoch mohol byť ohrozený život alebo zdravie policajtov (príp. ich blízkych osôb), ktorí danú metódu alebo prostriedok

aplikujú (napr. použitie policajného agenta). Nutnosť tieto prostriedky utajovať značne obmedzujú, ba dokonca ich použitie absolútne vylučujú niektoré mechanizmy kontroly, ktorými je v prípade „bežných“ metód a prostriedkov garantovaná zákonosť ich použitia, napr. účasť obhajcu (obvineného) na ich realizácii, oboznámenie obhajcu a obvineného s ich vykonaním, sprístupnenie spisu a pod.⁹

Pri aplikácii inštitútov na zabezpečovanie informácií ako aj prostriedkov operatívno pátračej činnosti, ktorými sa značnou mierou zasahuje do základných práv a slobôd, je nevyhnutné dodržiavať *zásadu primeranosti a zdržanlivosti* (§ 2 ods. 2 TP). Obsahom tejto zásady je požiadavka, aby orgány činné v trestnom konaní a súd v priebehu trestného konania postupovali tak, aby čo najmenej zasahovali do základných práv a slobôd a pri výkone procesných úkonov zaobchádzali s osobami zúčastnenými na úkone tak, ako to vyžaduje účel trestného konania, rešpektujúc pritom dôstojnosť, humánnosť a úctu k ľudským právam a slobodám. Táto súvisí s právom na spravodlivý proces, ale aj s ďalšími zásadami, predovšetkým so zásadou prezumpcie neviny. Predmetnú zásadu je však nevyhnutné chápať širšie, nakoľko sa nevzťahuje len na osobu, proti ktorej sa trestné stíhanie vedie, ale na všetky fyzické a právnické osoby, ktorých sa trestné stíhanie akokoľvek dotýka, resp. ktoré sa na procesných úkonoch zúčastňujú.

Zoznam použitej literatúry

Odborná knižná literatúra:

Bosý, J., Lisoň, M.: Organizovaná kriminalita I. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície, 1997.

Chmelík, J. a kolektív: Zločin bez hraníc – Vyšetřování terorismu a organizovaného zločinu (Učebnice pro vysoké školy bezpečnostně právního a kriminalistického zaměření). Praha: Linde Praha, 2004.

Malankevič, J.: Právna úprava organizácie spojených národov v boji proti nadnárodnému organizovanému zločinu. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2001.

Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy – Aktuální problémy vzniku, výskytu a působení zločineckých GANGU a MAFIÍ a boj proti nim. Praha: Eurounion, 2003.

Odborná časopisecká literatúra:

Chromík, A.: K niektorým aspektom súčasnej definície zločineckej skupiny a definície zločineckej skupiny v navrhovanej rekodifikácii Trestného zákona. In: Justičná revue, roč. 56, 2004, č. 3, s. 285 a nasl.

Hamran, L.: K posudovaniu pojmov „organizovaná skupina“ a „zločinecká skupina“. In: Justičná revue, roč. 59, 2007, č. 1, s. 87 - 91.

Karabec, Z.: K právnímu vymezení organizovaného zločinu. In: Kriminalistika, ročník XXXIII/2000, č. 1, s. 3 – 14.

Karabec, Z.: Medzinárodní aspekty boje proti organizovanému zločinu. In: Kriminalistika, ročník XXXVII/2004, č. 1, s. 1 – 18.

Miklík, F.: O nadnárodnom organizovanom zločine. In: Justičná revue, 2001, č. 12, s. 1270 – 1281.

Zanovít, J., Žilinka, M.: K problematike zločineckej skupiny. In: Justičná revue, roč. 57, 2005, č. 8-9, s. 1061 - 1065.

⁹ Chmelík, J. a kol.: Zločin bez hraníc – Vyšetřování terorismu a organizovaného zločinu. Praha, 2004, s. 136.